

Синтоїзм (Шляхи Богів) заклав фундамент для обожнювання природи. Його вірування, що походять від шаманських культів, поклоняються камі (духам природи) – наприклад, горі Фудзі чи водоспадам, що визначило природу як основне джерело краси та святості. Це зумовило лише шанобливе відображення пейзажу у ранньому мистецтві, а не його перетворення. Дзен-буддизм відображав концепцію миттєвості буття та зумовлював необхідність пошуку істини через медитативне споглядання. Уміння цінувати миттєву красу природи, наприклад, цвітіння сакури, стало однією з важливих рис нації. Цей принцип яскраво виражається у техніці сумі-е (монохромний живопис тушшю), де швидкий, впевнений мазок становить акт медитації, спрямований на передачу суті об'єкта, а не його детальної копії. Конфуціанство, хоч і фокусується на соціальній ієрархії, вплинуло на формування високої поваги до майстерності та каліграфії як форми живопису.

Японське мистецтво побудоване на унікальних естетичних концепціях, які пояснюють його лаконічність і стриманість. Ці принципи прямо впливають з філософських засад, зокрема дзен (табл. 1).

Таблиця 1

Основні естетичні категорії японського мистецтва

Категорія	Обґрунтування	Приклад у розписі
Вабі-Сабі (Wabi-Sabi)	Естетика недосконалості, минулості та простоти. Це краса, знайдена в старості, тріщинах, асиметрії та природній зношеності	Розпис на неглазурованій кераміці або використання мінімалістичних композицій у сумі-е
Юген (Yūgen)	Глибока, таємнича, неявна краса. Те, що не можна побачити, але можна відчувати. Краса, прихована за зовнішнім виглядом	Зображення гір або туману, де значна частина картини залишається порожньою (простір <i>ма</i>), змушуючи глядача домислювати глибину
Ікі (Iki)	Витончена елегантність, шик із натяком на еротику, стримана спокусливість. Це естетика міського життя періоду Едо	Проявляється в жанрі укійо-е, де зображуються куртизанки та актори Кабукі

Мистецтво Японії має давню історію, що бере свій початок з часів перших поселень на островах (приблизно 10 тисячоліття до н. е.). З найдавнішого періоду Дзьомон збереглися переважно вироби з кераміки, які ліпили від руки та прикрашали глиняним джгуттом.

У період Нара (VII-VIII ст.) Буддизм послужив поштовхом для інтенсивних контактів з Китаєм. Японці перейняли не лише систему письма, традиції літописання та новітні технології (зокрема, удосконалені методи лиття з бронзи), а й нові техніки та засоби фарбування. Основним джерелом натхнення для художніх робіт завжди була природа завдяки мальовничим краєвидам островів. Це викликало загострене почуття краси у митців. Ще японці навчились тонко відчувати матеріал, з якого вони створюють речі. Нескінченні пошуки виразності призвели до широкого розмаїття технік обробки матеріалів.

Національна школа Ямато-е мала суттєвий вплив на мистецтво наступних епох. Майстри цієї школи писали картини на ширмах (бьобу), розсувних дверях (фусума) в палацах і довгих горизонтальних сувоях (емакімоно), ілюструючи японські романи та хроніки.

У табл. 2 представлено класифікацію кількох унікальних технік японського розпису.

Таблиця 2

Класифікація кількох унікальних технік японського розпису

Вид розпису	Опис та обґрунтування	Приклад
Укійо-е (Ukiyo-e)	Жанр гравюри та малюнку, що сформувався в період Едо. Зображує «картини плинного світу» – міське життя, красавиць, акторів Кабукі. Завдяки гравюрі на дереві мистецтво стало доступним для широких мас	«Велика хвиля в Канаґаві» Кацусіки Хокусая
Ніхонґа (Nihonga)	Термін, введений в епоху Мейдзі для позначення традиційного японського живопису, який використовує туш, мінеральні фарби, шовк чи папір <i>васі</i> , на відміну від європейських стилів (<i>йора</i>)	Роботи Куроди Сейкі (хоча він відомий <i>йора</i>), який поєднав традиційні методи із сучасними темами
Кінусайґа (Kinusaiga)	Техніка створення картин, схожа на печворк, але без шиття. Шматочки шовку (часто від старого кімоно) вклеюються в прорізи на дерев'яній основі. Це приклад «тонкого відчуття матеріалу» у декоративно-ужитковому мистецтві	Картини, що імітують живопис, виконані в техніці текстильної аплікації
Розпис кераміки	Японська кераміка (наприклад, стилі Імарі або Кутані) прикрашається розписом з природними мотивами (квіти, птахи, елементи пейзажу)	Порцеляна Імарі, що експортувалась до Європи

Модернізм у японському розписі виник за часів епохи Мейдзі (з 1868 р.), коли країна активно запозичувала західні технології, ідеї та мистецькі практики. Зміни в політичній та соціальній сферах сприяли виникненню нових художніх напрямів.

У другій половині XIX ст. японські митці почали вивчати європейські техніки, зокрема олійний живопис, перспективу та анатомію. Цей напрям отримав назву Йоґа (Yōga, західний живопис). Першопрохідцями стилю йоґа стали Канокі Мейдзі та Курода Сейкі, причому Курода прославив плерер – живопис на свіжому повітрі.

Як відповідь на західний вплив, стиль Ніхонґа поєднував традиційні японські методи, такі як мінеральні фарби й туш, із сучасними темами. Наприклад, Томіока Тессаї об'єднував стародавню техніку сумі-е із сучасними мотивами. Сучасний японський розпис продовжує цю тенденцію, розвиваючись на перетині національної культури, глобальних впливів і технологічного прогресу, зберігаючи при цьому основні принципи лаконічності та спокійних чітких форм.

Японський розпис є глибоко філософським та естетично витонченим мистецтвом, яке напряму відображає національний світогляд. Його засади сформовані синергією трьох основних доктрин: синтоїзму, що освятив природу як джерело божественного і краси; дзен-буддизму, який впровадив принципи медитативності, миттєвості та мінімалізму; та конфуціанства, що підкреслило цінність майстерності та канону.

Основні естетичні категорії, такі як вабі-сабі (краса недосконалості та минушості) та юґен (таємнича, неявна краса), лежать в основі лаконічності та стриманості японського мистецтва. Вони пояснюють перевагу спокійним формам і використання порожнього простору (ма) як повноцінного елемента композиції.

Від декоративного стилю ямато-е до масової, динамічної гравюри укійо-е та традиційного ніхонґа, японський розпис демонструє безперервний діалог між внутрішньою, національною традицією та зовнішніми впливами. В епоху Модернізму цей діалог набув форми протистояння та взаємодоповнення стилів йоґа (західний живопис) та ніхонґа (традиційний живопис).

Відтак, японський розпис – це не просто зображення, а акт споглядання та філософське осмислення світу, де краса знаходиться у мінливості, простоті та нерозривному зв'язку людини і природи.

Список використаних джерел:

1. Мистецтво Японії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%97
2. Декоративно-ужиткове мистецтво Японії. URL: <https://iterra.org.ua/pages/http-www-iterra-org-ua-istorija-keramiki-iskusstvo-japonii?srsId=AfmBOoq5eFxfI2GTjJKOQbgScD41iR2yEL4jMKotrXnxoiWD2QNr5ye>
3. Укійо-е. URL: <https://surli.cc/jsnbic>
4. Ямато-е. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=20459&action=show>
5. Ніхонґа. URL: <https://surl.it/obloyo>
6. Японський живопис: від традицій до сучасності. URL: <https://nataliaivchyk.com/yaponskyj-zhyvopys-vid-tradytsij-do-suchasnosti/>

<https://doi.org/10.31652/3041-1017-SAAE-2025.1.53>

Голінська Т.М., м. Вінниця
Шинін О.С., м. Вінниця
Ярощук В.Р., м. Вінниця
e-mail: tgolinska71@gmail.com

ТВОРЧИСТЬ КАТЕРИНИ ВАСИЛІВНИ БІЛОКУР ЯК ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА

Анотація. У статті досліджено творчість Катерини Василівни Білокур (1900-1961 рр.) як унікальний феномен українського народного мистецтва. Проаналізовано ключові етапи її життєвого та творчого шляху, що сформувався поза межами академічної освіти, шляхом самоосвіти та експериментів з матеріалами (виготовлення власних пензлів і фарб з рослинних пігментів). Виокремлено основні періоди творчості (ранній, зрілий, пізній) та визначено характерні риси зрілого періоду, зокрема, віртуозну деталізацію, багатошаровість колористики та синтез реалізму і декоративності. Розкрито тематику і жанрову своєрідність робіт, де природа, і особливо квіти, постають як метафора духовного світу людини, життєвої сили та української національної ідентичності. Підкреслено світове визнання творчості К. Білокур. Обґрунтовано значний вплив художниці на розвиток українського мистецтва та її роль у формуванні національної ідентичності.

Ключові слова: Катерина Білокур, українське народне мистецтво, наївний живопис, самоосвіта, квітковий натюрморт, колористика, Народний художник України, художній феномен, національна ідентичність.

Abstract. The article examines the work of Kateryna Vasylivna Bilokur (1900-1961) as a unique phenomenon of Ukrainian folk art. The key stages of her life and creative path, which was formed outside the boundaries of academic education, through self-education and experiments with materials (making her own brushes and paints from plant pigments), are analyzed. The main periods of creativity (early, mature, late) are distinguished and the characteristic features of the mature period are determined, in particular, virtuoso detailing, multi-layered colorism and synthesis of realism and decorativeness. The themes and genre originality of the works are revealed, where nature, and especially flowers, appear as a metaphor for the spiritual world of man, vitality and Ukrainian national identity. The world recognition of K. Bilokur's work is emphasized. The significant influence of the artist on the development of Ukrainian art and her role in the formation of national identity is substantiated.

Keywords: Kateryna Bilokur, Ukrainian folk art, naive painting, self-education, floral still life, coloristics, People's Artist of Ukraine, artistic phenomenon, national identity.